

I sin forståelse av hvordan rett, ånd og produksjon overlapper hverandre

Virkeligheten

Henning Næss

MED ANDRE ORD

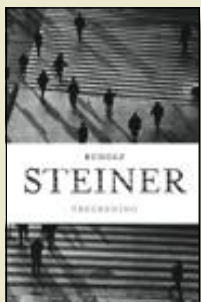
I 1919 publiserte Rudolf Steiner, som har 150-årsjubileum i år, boka «Tregrening av samfunnet og oppgjør med gamle tankevaner». Den var ment som et idémessig utkast til en helt ny form for organisering av samfunnet. Denne organiseringsformen kalte han for «tregrening.» Rudolf Steiner hadde sett verdenssamfunnet styrte inn i en gigantisk katastrofe. Denne katastrofen viste at den gamle inndelingen av samfunnet uvegerlig måtte føre til nasjonale og internasjonale konflikter. Dersom man ikke i tilstrekkelig grad tok hensyn til den enkelte nasjons suverenitet, ville det føre til kriger og etniske uroligheter. Nasjonale og overnasjonale myndigheter som trakk skillelinjer på tvers av etniske grenser ville føre verden inn i katastrofen. Slike inndelinger kunne bare forklares med at visse nasjoner følte seg hevet over andre, på grunn av økonomiske eller andre interesser, og at de ønsket å være i besittelse av overnasjonal suverenitet.

Steiner stilte spørsmålet: «Hvilken type organisering av samfunnet krever virkeligheten av oss?» Han ønsket å ta utgangspunkt i virkeligheten slik den er, betraktet som en form for fenomenologisk sannhet. Han var grunnleggende ikke-utopisk. Steiner trodde ikke at mennesket måtte forandres for å passe inn i utopiske samfunnssystemer. Noe slikt ville bare føre til ulykker. Man skulle ikke tvinge menneskeheten til å tilpasse seg bestemte ideer, hvor alle som ikke passet inn ble tvunget til å oppgi sin individualitet. Samfunnet måtte formes etter mennesket, ikke omvendt. Steiner så med stor forståelse på arbeiderklassens behov. Men arbeiderklassens opprør mot kapitalmakten, mente han, er basert på behov for menneskeverd, først og fremst, og ikke på et behov for å overta produksjonsmidlene. Klassekampen oppsto fordi arbeiderklassen følte seg forvist fra det borgerlige samfunnet. Men istedenfor at arbeiderklassen fikk sitt mennes-

FAKTA

Rudolf Steiner:

■ Den østerrikske filosofen Rudolf Steiner (1861-1925) regnes som grunnleggeren av antroposofien.

■ I 1919 gav Steiner ut boka «Tregrening» (bildet). Som foreligger i norsk utgave fra Vidarforlaget fra 2008.

■ Med tregreningen delte han samfunnet i tre deler: De åndelige, økonomiske og rettslige behovene.

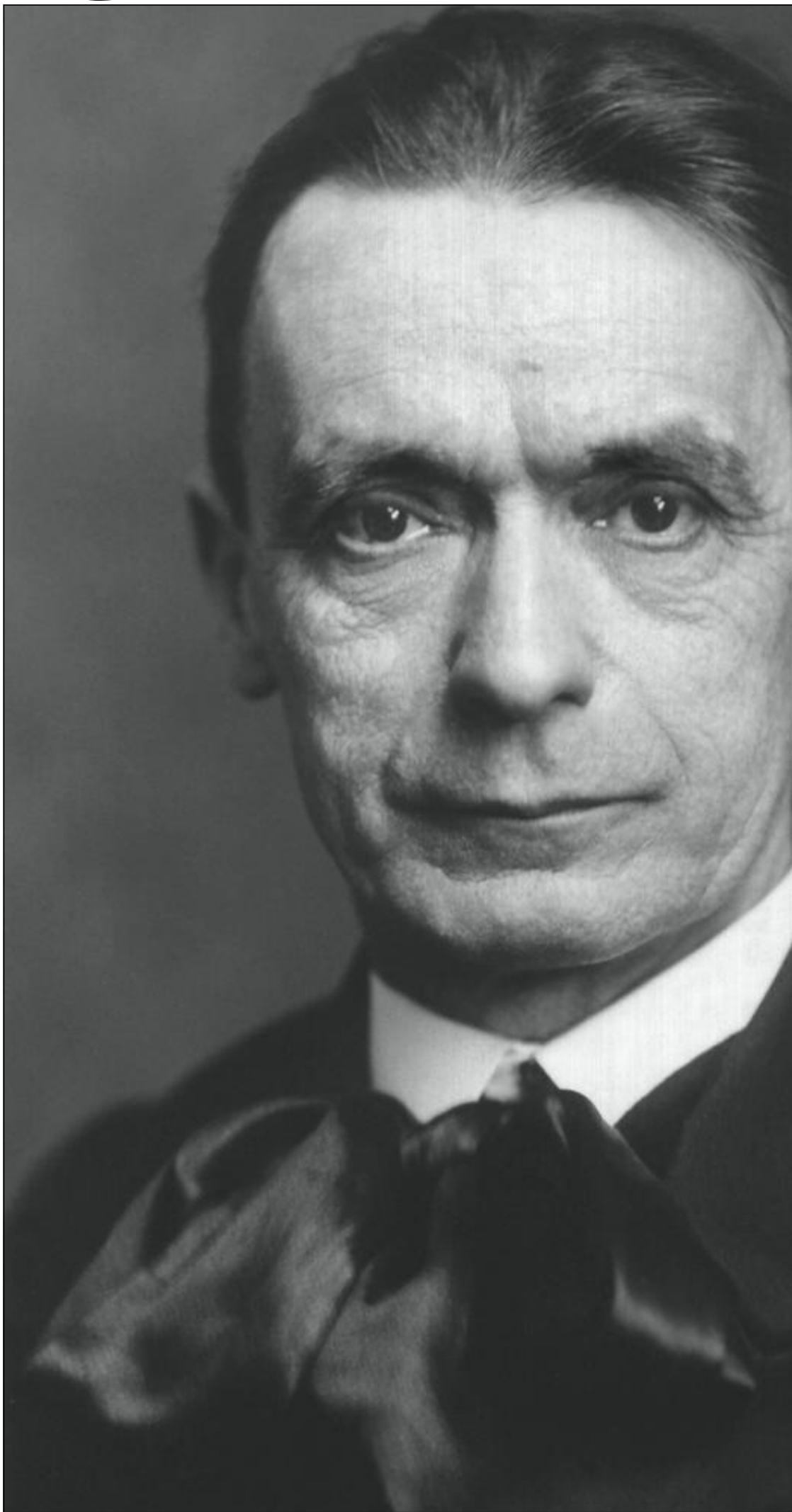
■ Ifølge Steiner var klassekampen skapt av de samme samfunnsforholdene den skulle gjøre opprør mot. For å bekjempe fremmedgjøring måtte arbeiderne også ivareta åndelige behov, skriver Henning Næss.

Forfatteren:

■ Henning Næss er skribent og poet.

keverd tilbake, gjennom en åndelig virkelighetsendring, ble den materielle klassekampen arbeiderklassens eneste våpen. Samtidig ble den vitenskapelige tenkemåten deres trosalternativ. Denne tenkemåten var ikke nødvendigvis et resultat av egenkning, men noe arbeiderklassen forbandt seg med ut fra følelse.

Fordi arbeiderklassen mistet forbindelsen med sitt innerste, åndelige liv, ble den i isteden hengitt til en maskinell, materiell livsanskuelse. Arbeiderklassen ble dermed drevet inn i vitenskapelige forestillinger som ikke appellerte til dens individualitet. Arbeiderne ble fremmedgjorte overfor deres egne liv, og fremmedgjorte i produksjonsprosessen. Denne fremmedgjøringen, tenkte Steiner, kunne ikke oppheves ved et proletært opprør som skulle knuse kapitalmakten, for denne klassekampen var allikevel skapt av de samme samfunnsforholdene som den skulle gjøre opprør mot. Den vitenskapelige tenkningen som arbeiderklassen forbandt seg med, var like fremmedgjørende som deres deltagelse i den kapitalistiske produksjonsprosessen. Eneste forskjellen på kapitalmakt og arbeiderklasse-makt, berodde da på hvem som befant seg hvor i produksjonssystemet. Da ville arbeiderklassens frigjøring utelukkende bli en frigjøring til makt, ikke til individuell

andre, var Rudolf Steiner radikal, skriver **Henning Næss**.

slik den er

selvstendighet. Selv etter overtakelsen av produksjonsrettighetene, ville de være like fremmedgjorte, fordi deres åndelige behov ikke ble ivaretatt, bare de materielle.

Nå mente ikke Steiner et «ånd» var noe mystisk og tåkete. «Ånd» skal her rett og slett forstås som «kulturlivets frembringelser», i bredeste forstand. Dette innebærer at arbeiderklassen også består av enkeltmennesker med

staten, men hvor staten heller fungerer som en fordeler av de midlene som kulturen forvalter, og hvor rettslivet fungerer som en menneskelig instans, der dommere skiftes ut med jevne mellomrom, og der ingen dømmer andre ut fra andre kvaliteter enn de rent samfunnsrettslige, kan også de samfunnsmessige forholdene utvikle seg på en sunn måte. Det gjør de ikke i et samfunn hvor det skapes falske behov for tilfredsstille en domi-

«Rudolf Steiner var både sosialist og liberalist, men på ulike områder»

individuelle behov, ikke av en enhetlig masse hvor alle tenker likt. Allikevel var det nettopp det arbeiderklassen ble formet til: Arbeiderklassen i Tyskland og Italia kom under makt med fascismen og nazismen. Istedenfor at arbeiderklassen fikk utvikle sine juridiske og kulturelle rettigheter, ble arbeiderklassen offer for manipulering, rasetenkning og førerånd. Arbeiderklassen ble underkastet en vilje, istedenfor at den ble differensiert og kultivert på en ikke-borgerlig måte.

Steiners tregrening er en tenkning om at samfunnet skal deles i tre deler, som henger sammen, men som samtidig fungerer uavhengig av hverandre, som grenene på et tre. De åndelige behovene, de økonomiske behovene og de rettslige behovene utgjør samfunnets tre grener. Hans tenkning var i slekt med anarko-syndikalismen, der tanken er at alle maktstrukturer skal bygges ned, og at samfunnet fungerer best når det består av små enheter. I sin forståelse av hvordan rett, ånd og produksjon overlapper hverandre, er han radikal. De åndelige behovene skal ikke styres og bestemmes av de økonomiske behovene. Det vil føre til at bare de økonomiske behovene blir ivaretatt, mens de åndelige behovene blir behandlet som produkter av de økonomiske forholdene. Pengene skal tjene samfunnet, ikke styre ideene. På samme måte mente han at de rettslige behovene måtte fungere uavhengig av økonomiske forhold, og forhold som kulturell tilhørighet og klassetilhørighet.

Tanken skulle være en frihetlig verdi, likhet en rettslig verdi, mens kapitalen skulle fordeles broderlig. Økonomiske interesser, tenkte han, har ikke først og fremst en verdi i seg selv, men i forhold hva de kan skape. Der økonomien ikke blir styrt av

nerende markedsmakt. Å arbeide bare for å tjene penger, så han på som ødeleggende. Man skulle arbeide for å tjene samfunnet som helhet, og for å bidra til verdiskaping i videste forstand. «Man kan like lite arbeide for seg selv, som man kan spise seg mett på seg selv», skriver Steiner. Å skape falske behov, er ikke uttrykk for et sunt samfunn. Et usunt samfunn skaper sykdommer for å selge medisiner. Et sunt samfunn selger de medisinene som trengs for at sykdommene skal leges.

På den måten skulle de tre samfunnssystemene fungere etter egne uavhengige retningslinjer, selv om alle er deler av samfunnstreet. Ut fra samme tankegang ble Steinerskolene skapt: Steinerskolene er selvforvaltende, og det ideelle er at alle lærerne deltar mest mulig i skolens administrasjon, på omgang.

De pengene som kommer samfunnet til gode, skal fordeles likest mulig, fordi alle jobber for alle i en helhet. Alle produserer noe, og alle forbruker det andre produserer. Ingen er enten forbruker eller produsent. Og alle lager ting for andre, ikke for seg selv. Penger kan bare fungere som uttrykk for faktiske eksisterende verdier, som må skapes før de fordeles. Penger som bare akkumulerer rikdom, men ikke bidrar til verdiskaping, skaper sosiale ulikheter, og bidrar til økonomisk spekulering. Steiner tenkte seg derfor at alle mennesker i et samfunn, uavhengig av hva eller hvor mye de produserer, har en sann og oppriktig trang til å oppleve at talent skal belønnes, mer enn at evnen til å tjene penger i seg selv skal føre til rikdom. Verdiskaping som et kulturelt, åndelig gode, skulle bli en viktigere målestokk for verdier enn kapitalmakt. Kapitalen skulle ikke eies av noen få, den skulle fordeles likt, og store rikdommer måtte ikke havne i hendene på multinasjonale selskaper, men skulle heller ikke tilhøre staten. Den skulle

fordeles etter prinsippet om at den som bidrar til sann verdiskaping, er den som fortjener belønningen. Talentet skal ikke bare måles i hva det produserer av materielle goder, men kan også vurderes i forhold til de åndelige ferdighetene det gir uttrykk for. Steiner var ingen tilhenger av den private eiendomsrett, men var like så lite tilhenger av at en sterk stat skulle forvalte kapitalen. Men han var heller ikke teokrat. Teokratiske samfunn er ensrettede. Troen styrer alt, og religion og politikk blandes på en måte som skaper en autoritær stat, der innbyggernes tanker styres. Han ville sett med skepsis på dagens teokratier, hvor det åndelige bestemmer alt, og hvor mennesker ikke får full tale- og trykkefrihet.

Men han ville også sett med stor skepsis på den økonomiske utviklingen i USA, som i dag er preget av store klasseforskjeller. Han var med andre ord både sosialist og liberalist, men på ulike områder. Han var kulturliberalist, men ikke økonomisk liberalist. Man kan også si at han brukte den franske trikoloeren som utgangspunkt for sin tregrening: Frihet som ånd, likhet som rett, brorskap som grunnlag for næring. Pengene skulle staten da dele ut etter prinsippet om hvem som med sine ideer og tanker tjente samfunnet best. Han tenkte seg at det beste ville være om forbrukere, produsenter og handelsnæringen kunne komme sammen og danne frie assosiasjoner. Da ville alles interesser bli ivaretatt.

Steiner så krigen komme som et resultat av et usunt samfunn, og krigen ble et faktum. Selv om boka solgte godt da den kom, hjalp det ikke mot verdenskatastrofen. Allikevel foreligger den som en pamflett som andre kan bygge videre på. Den kan være en «tenketank» om hvordan samfunnet kan beholde sin frihet, sin likhet for loven og sin økonomisk sunne sirkulasjon av varer og tjenester, slik at ideene blir frie, pengene blir fordelt mest mulig likt, og rettsstaten blir mest mulig rettferdig.

På samme tid som Steiner skrev «Tregrening», skrev han et opprop for et fritt Oberschlesien, et rikt landområde som Polen og Tyskland på den tiden kjempet om rettighetene til, på grunnlag av økonomiske og historiske interesser. Steiner mente at dette landområdet måtte være selvforvaltende. Alt annet ville være et overgrep mot innbyggerne i distriktet. Dessuten kunne kampen om landområdet føre til politiske uenigheter mellom Polen og Tyskland. Og historien har vist at slike konflikter ofte kan føre til krig.

Henning Næss

ANTROPOSOF: Rudolf Steiners «Tregrening» kan være en «tenketank» om hvordan samfunnet kan beholde sin frihet, skriver Henning Næss.

FOTO: DPA/SCANPIX